

**IZAZOVI POPISA STANOVNIŠTVA U BOSNI I HERCEGOVINI
(Društveni značaj i politikantske manipulacije)**

**CHALLENGES CREATED BY THE B-H CENSUS
(Social Implications and Petty-Political Manipulations)**

Sažetak

Popis stanovništva, ukoliko je adekvatno pripremljen i proveden, omogućava pouzdan uvid u aktualno stanje društva, počevši od njegovog biološkog potencijala (nataliteta, mortaliteta, starosne strukture...), pa do materijalnih pokazatelja o tome čime ljudi raspolažu i od čega žive. Na osnovu prikupljenih pokazatelja osmišljavaju se programi društvenog razvoja i korigiraju pogreške ranije usvojenih razvojnih strategija. Zbog toga popis stanovništva sva sređena društva kontinuirano provode (u pravilu svakih deset godina). Nažalost, u Bosni i Hercegovini je od toga napravljen problem, što je predmet opservacije u ovom tekstu. Korištene su razne opstrukcije u popisu prognanih osoba, naročito Bošnjaka iz Republike Srpske, s ciljem da se taj entitet prikaže u nacionalnom smislu što monolitnijim.

Ključne riječi: popis stanovništva, manipulacije popisom u BiH

Summary

If properly prepared and carried out, the census provides a reliable insight into the current state of society, starting with its biological potential (birth rate, mortality, age structure) and ending with the material indicators pointing to the population's possessions and what they do for a living. On the strength of gathered indicators, programs of social development are being devised and errors committed by previously adopted development strategies corrected. Therefore, all regulated societies continuously carry out (usually every ten years) the census. Unfortunately, carrying out a consensus turned to be a problem in Bosnia and Herzegovina, which is precisely the matter dealt with in this paper. The various obstructions of conducting the census were used, especially when it comes to of displaced persons - Bosniaks in the Republic of Srpska, with the aim to demonstrate the national density in that entity as much as it could be done.

Keywords: Census; B-H census manipulation

Uvodne napomene

Za svako društvo koje drži do sebe popis stanovništva je dragocjen. On je, zapravo, svojevrsno društveno samosuoćenje. Pod uvjetom da je dobro pripremljen i proveden, popis stanovništva pruža pouzdan uvid u ono čime jedno društvo raspolaže, počevši od ljudskog potencijala, tj. kakvi su mu demografski trendovi (natalitet, fertilitet, mortalitet, starosna struktura stanovništva itd.), potom koliko ima zaposlenih i nezaposlenih, školovanih i nepismenih, umirovljenika i sl., pa do materijalnih pokazatelja o tome šta ko posjeduje, kako i od čega živi i da dalje ne nabrajamo. Samo na osnovu pouzdanih pokazatelja o stvarnom stanju u društvu i njegovim realnim potencijalima, mogu se, suvislo, osmišljavati strategije njegovog razvoja i korigirati pogreške nekih ranije usvojenih razvojnih projekcija.

Nažalost, u Bosni i Hercegovini se od svega, pa tako i od popisa stanovništva, proizvode problemi. Evidentna je ovdašnja sklonost, pogotovo političara, da se bez ikakvih suvislih razloga, što će reći stupidno, izazivaju vlastiti problemi tamo gdje ih nikako ne bi trebalo biti, uključujući i pretvaranje onih malih u velike, pa kad nekome zatreba i planetarne! O tome zorno svjedoči i višegodišnja, na međunarodnom planu, za bosanskohercegovačko društvo i državu krajnje kompromitirajuća, nespremnost lokalnih političkih lidera i državnih parlamentaraca da implementiraju presudu Evropskog suda za ljudska prava (tzv. „Sejdić i Finci“), a koja se odnosi na otklanjanje apartheidske diskriminacije, ugrađene u Ustav i Izborni zakon ove zemlje.

Ali vratimo se popisu. Nažalost, on je uvelike politikantski instrumentaliziran, loše pripremljen i još gore formalno proveden, zbog čega je, u konačnici, vrlo upitna njegova validnost. A ovoj zemlji je, uistinu, nasušno potreban validan popis. Bez njega joj nije moguć pristup ni razvojnim fondovima.

Kome i zašto je stalo do manipuliranja popisom stanovništva u Bosni i Hercegovini?

Zbog prostorne ograničenosti osvrnut ćemo se samo na nekoliko bitnih ishodišta vezanih za politikantske igrokaze oko potonjeg popisa stanovništva u Bosni i Hercegovini.

Prvo, očigledna je želja mnogih, a naročito predstavnika političkog establišmenta iz Republike Srpske, da se što prije i učinkovitije anulira dejtonska obaveza u konstituiranju organa vlasti u Bosni i

Hercegovini prema rezultatima popisa stanovništva iz 1991. godine. O tome dovoljno govori njihovo višegodišnje, ultimativno insistiranje da se u sadržaj popisnog upitnika ugradi pored bosanskohercegovačkog i entitetsko državljanstvo (iako je za entitete eksplicitno naglašeno da nisu države!), kao i nacionalna, te religijska pripadnost, naziv jezika i sl. U apostrofiranom kontekstu su odveć prepoznatljivije i dobro osmišljene opstrukcije u popisu prognanog nesrpskog stanovništva sa tog prostora, za kojima se posegnulo tokom provedbe samog popisa, o čemu su, vrlo argumentirano, izvještavali mediji. Poznato je, također, da niko od predstavnika međunarodnih organizacija i asocijacija nije insistirao na tim elementima popisa. Naprotiv, svima je bilo jasno da se na tome insistira predumišljajno, tj. u želji da se taj entitet prikaže u nacionalnom smislu što monolitnijim, ma koliko to djelovalo iritirajuće na prognanike i pripadnike drugih naroda koji žive na ovim prostorima. Uostalom, sve je to, bjelodano, demaskirano tokom samog popisa, pri čemu se posezalo za različitim modalitetima opstrukcije u registriranju ne samo prognanih sa područja tog entiteta, već i onih koji tamo žive, naročito Bošnjaka, a što se „opravdavalo” nedostatkom anketnih upitnika!, potom, nerijetkim odbijanjem da se popišu čak i vlastita djeca ako nisu fizički prisutna, a da i ne spominjemo prognanike koji trenutno borave u drugim zemljama, mada su, u vrijeme popis, došli u svoje kuće i stanove, odnosno u mjesta iz kojih su prognani, uključujući i one koji jedino imaju bosanskohercegovačko državljanstvo, a upućivalo ih se na modalitet popisa klasične dijaspore i tome sl. Posebno je to demonstrirano u onim općinama gdje se, u popisnom smislu, „nepoželjno“ pojavio veći broj Bošnjaka od očekivanog, poput Srebrenice, Bratunca, Zvornika, oko Prijedora... Ako se tome dodaju i izjave nekih političkih lidera iz tog entiteta (Čavić i dr.) u smislu toga da je u režiji Islamske zajednice „kroz popisni inženjering omogućeno masovno fiktivno prijavljivanje Bošnjaka u RS-u”, a radi ostvarivanja njihove kontrole u tom entitetu, onda je posve jasno o čemu se tu, zapravo, radi.

Iz čisto politikantskih razloga, izostala je, već apostrofirana, adekvatna priprema, te efikasna koordinacija statističkih agencija, kako državne tako i entitetskih, za uspješno realiziranje popisa. Najkraće kazano, predugo su trajala posve nepotrebna nadmudrivanja političara, a na štetu stručno-operativne pripreme i provedbe popisa, te pohranjivanja, čuvanja i obrade anketnog materijala. Otuda je veliko pitanje koliko će se, u konačnici, ovaj popis pokazati uopće validnim.

S druge strane, mnogim ključnim akterima onoga što se na ovom prostoru desilo tokom protekle dvije decenije, nije uopće u interesu da se

ti učinci oficijelno predoči javnosti. A popis, ukoliko je validno proveden, uvelike omogućava pouzdan uvid u aktualnu društvenu situaciju. Naime, u sučeljavanju sa stvarnim činjenicama, neki od njihovih aktera, čak i personalno, stavljaju se u vrlo delikatnu situaciju, tj. da „brane neodbranljivo“ i „pojašnjavaju“ ono što se ničim ne da „abolirajuće pojasniti“, počevši od političara i državnih dužnosnika, koji su ovu zemlju doveli u krajnje ponižavajuće stanje i to u svakom pogledu, preko nekih kvazianalitičara i ideologa koji su kontinuirano obmanjivali javnost, pa do stratega i realizatora velikodržavnih projekata spram Bosne i Hercegovine, bilo da je riječ o ratnim ili poratnim učincima njihove izvedbe. Zašto i u čijem to interesu danas nema, naprimjer, Hrvata u Posavini, Srba u nekim dijelovima oko Sarajeva, Bošnjaka u istočnoj Bosni i da ne navodimo brojna druga područja. Ko i zašto je bio za tzv. „ostanak“ prognanih u mjestima gdje su se privremeno nastanili, te čime je sve on suportiran, i to u oba entiteta, umjesto da se insistiralo na stvarnom povratku tih osoba u svoja predratna mjesta življenja? Da li su, doista, bošnjački i hrvatski političari krivi za evidentno siromaštvo u Republici Srpskoj, kako se to permanentno nastoji prikazati, umjesto političara iz reda srpskog naroda koji, na tom prostoru već decenijama gospodare? Ili da su, umjesto hrvatskih političara, za teško stanje u kantonima sa apsolutnom većinom hrvatskih žitelja, krivi neki srpski i bošnjački dužnosnici, a, opet, u kantonima sa većinom bošnjačkog stanovništva, političari iz hrvatskog i srpskog naroda? One ostale da i ne spominjemo.

Dakako, ovdje bi se moglo pridodati i mnoštvo drugih, za i protiv, politikantskih igrokaza oko popisa stanovništva. Svima im je, ipak, jedno zajedničko, a to je potiskivanje u drugi plan onoga što je stvarni smisao i značaj popisa, tj. „dijagnosticanje aktualnog stanja u društvu“, s jedne, te preferiranje određenih parcijalnih interesa, s druge strane, ali koji su, kao takvi, neprihvatljivi drugima, koliko god da ih se tiču.

Zbog čega je razumljiv strah Bošnjaka od popisa?

Za iole potpuniji odgovor na postavljeno pitanje, trebalo bi daleko više prostora nego što ga nudi jedan tekst ovakvog karaktera. Stoga ćemo se fokusirati samo na nekoliko razloga za bošnjački strah od ovog popisa. Uostalom, nije slučajno što se kako u pripremljenoj tako i u izvedbenoj fazi popisa uglavnom producirala konfuzija oko identitetske sadržajnosti Bošnjaka.

Valja se, najprije, osvrnuti na povijesno iskustvo Bošnjaka vezano za popise tokom minulog stoljeća, a naročito u periodu jugoslavenskih integracija i dezintegracija. Dodajmo tome i činjenicu ukidanje oficijelne upotrebe naziva *bosanski jezik* (1907) od Austro-Ugarske, koja je tada upravljala ovom zemljom. Ovdje se nećemo baviti povijesno zakašnjelim i neuspjelim pokušajem B. Kalaja vezanim za artikuliranje Bošnjaštva u nacionalnom smislu, kao što se to već bilo desilo u susjednim zemljama sa hrvatskom i srpskom nacijom, te šta je i otkad o Bošnjacima pisano, bilo da je riječ o bosanskim franjevcima, pa čak i u „Načertaniju” I. Garašanina, gdje je eksplicitno istaknuto da u „Bosni žive Bošnjaci“, a o istoimenom narodu Bosne (tj. Bošnjacima) se govori i u „Ljetopisu Matice srpske“ iz 1825. godine, te od niza drugih uglednih autora iz ranijih i novijih vremena, što je, uostalom, tema za sebe. Dakle, spomenutom uredbom austrougarske vlade, umjesto bosanskog jezika uveden je naziv srpskohrvatski, kao oficijelni naziv jezika, koji je bio u upotrebi sve do disolucije SFRJ. Naravno, ova povijesna činjenica se, u ovom tekstu, ne bi apostrofirala na ovaj način da i danas neki političari i kvazianalitičari ne pokušavaju osporavati pravo na upotrebu naziva *bosanski jezik*, iako je on, kao i srpski i hrvatski, ustavna kategorija. Ako čak ostavimo po strani skandalozne „argumente“ nekih političara (M. Dodik) o tome da „ne može postojati bosanski jezik jer ne postoji bosanska nacija“, što bi, onda, značilo ili da ne postoji engleski jezik u SAD-u, Kanadi, Australiji..., jer tamo ne živi engleska nacija!, ili, pak, da tamo žive isključivo Englezi, pa im se tako i jezik naziva, a po istoj „logici“ ne postoji ni brazilska nacija!, jer tamošnji narod ne govori istoimenim jezikom! – ako se već tvrdi da „bosanski jezik nije nikad ni postojao“! (svejedno što je u oficijelnoj upotrebi postojala i gramatika istoimenog jezika, štampana 90-ih godina 19. stoljeća, koju autor ovog teksta posjeduje), onda elementarna logika nalaže da znamo odgovoriti na pitanje koje glasi: kako je uopće moguće ukinuti nešto što ne postoji, ili što nije nikad postojalo? Ali da ne detaljismo. Naravno da je nemoguće biti do te razine neznalica, pa istupati sa ovakvim i sličnim stavovima. Ovdje je riječ o krajnje drskim i predumišljajnim manipulacijama, odnosno o izravnom ataku na identitet bošnjačkog naroda.

Što se tiče popisa stanovništva tokom jugoslavenskih integracija i dezintegracija, društveno statusno pozicioniranje Bošnjaka je bilo dvostruko diskriminirajuće. Ne samo da je tom narodu bilo uskraćeno elementarno pravo na vlastito ime (Bošnjak), te povijesno na naziv jezika kojim govori (bosanski), nego mu je, krajnje cinično i ponižavajuće, nuđeno da se, u identitetskom smislu, prikloni onome što nije, tj. da bude

Srbin, Hrvat, Jugoslaven, neopredijeljen (što znači *ništa!*), pa u potonjoj fazi Musliman (što je, opet, konfesionalna odrednica koja je čak vrijedala ateiste, a zna se da su ateizam preferirali i ovdašnji komunisti). Međutim, ma koliko da je taj narod bio marginaliziran i nadasve politički zapušten, uz neke časne izuzetke, zaslugom i vlastite, povijesno nedorasle intelektualne elite, fascinirajuća je bila njegova reakcija na poniženja koja su mu priređivana u spomenutim popisima. Na svakom od njih, umjesto kalkulantskih priklanjanja bilo kome, apsolutna većina pripadnika tog naroda „odabrala je da bude *ništa*” (neopredijeljen)!, a što je, zapravo, predstavljalo svojevrsnu „povijesnu pljusku“ onima koji su im takva poniženja priređivali. A šta tek kazati o zloupotrebama popisivača (o tome još ima živih svjedoka), koji su, nerijetko, a prema nacionalnim odnosno velikodržavnim interesnim područjima u Bosni i Hercegovini (čitaj srpskim i hrvatskim), ne pitajući one koji su formalno popisivani, upisivali ih ili kao Srbe i Srbe islamske vjeroispovijesti, ili, pak, kao Hrvate i Hrvate islamske vjeroispovijesti! Pogotovo je takvoj vrsti popisnih malverzacija bio izložen nepismeni dio bošnjačkog naroda.

Ovdje se nameće još jedno pitanje. Zbog čega je odbijen prijedlog jednog dijela akademske i stručne javnosti, u čemu je sudjelovao i autor ovog teksta, a koji se odnosio na objedinjavanje određenih, u identitetskom smislu, nesporno komplementarnih odrednica, čime bi se, uvelike, relaksirao ambijent za provođenje popisa i eliminirali brojni strahovi? Spomenut ćemo samo neke: Jevrej-Židov; Rom-Ciganin, Bošnjak-Musliman... Umjesto toga, kad je o Bošnjacima riječ, jedni su ih prizivali u „Bosanstvo“, drugi u „Muslimanstvo“, dok su ih treći uvjerali da će se, na taj način, fragmentirati i nesagledivo štetno oslabiti politički kapacitet spram evidentno homogeniziranog srpskog i hrvatskog naroda u ovoj zemlji, pogotovo imajući u vidu konstituiranje organa vlasti na etničkom principu.

Ako prednjem dodamo da je, posebno u završnoj fazi pripreme, ali i tokom samog popisa, o čemu je i prethodno bilo govora, bošnjački narod na razne načine identitetski zbunjivan, uključujući i zastrašivanja, opstrukcije i sl. u smislu prijetnji da će svi oni koji imaju dvojna državljanstva izgubiti ono koje su naknadno dobili, ukoliko se izjasne kao Bošnjaci, kao i postojanje evidentnih razloga za zabrinutost oko sigurnosti popisnog materijala, njegovog skladištenja i unosa u centralnu bazu podataka, strah bošnjačkog naroda od ovog popisa se itekako može okvalificirati opravdanim.

Zaključak

Umjesto da se putem popisa stanovništva dođe do pouzdanih pokazatelja o aktualnoj situaciji u bosanskohercegovačkom društvu, pogotovo ako se ima u vidu da je od onog prethodnog popisa prošlo više od 20 godina, a u međuvremenu se desilo i ratno devastiranje ovog prostora, tj. da se na bazi realno utvrđenih činjenica i potencijala ovog društva osmisle njegove razvojne strategije, posegnulo se za politikantskim mahinacijama i opstrukcijama koje su uvelike dovele u pitanje validnost popisa kao takvog.

Evidentno je da su mnogi ovdašnji politički i drugi centri moći u popisu prepoznali zahvalno sredstvo u smislu ostvarivanja nekih parcijalnih interesa, počevši od anuliranja dosadašnjeg principa u konstituiranju organa vlasti, vezanog za rezultate popisa iz 1991. godine, pa do prikazivanja entitetskih i kantonalnih područja u nacionalnom smislu što monolitnijim i tome sl., o čemu je prethodno navedeno više argumenata.